

ANNA WŁOCH*

Spółeczny wymiar edukacji europejskiej

Słowa kluczowe: edukacja europejska, społeczny wymiar edukacji europejskiej, europejski wymiar edukacji, priorytety edukacji europejskiej

Streszczenie: Celem artykułu jest zaprezentowanie społecznego wymiaru edukacji europejskiej. Omówione zostały takie kwestie jak narastanie zainteresowania problemem edukacji europejskiej we Wspólnocie Europejskiej oraz później w Unii Europejskiej. Szczegółowej analizie poddano definicje edukacji europejskiej oraz „europejskiego wymiaru edukacji”. Z definicją edukacji europejskiej w szerokim kontekście powiązано priorytety tej edukacji. W ostatniej części artykułu przedstawiono problematykę wprowadzenia „europejskiego wymiaru edukacji” w polskim systemie oświaty oraz omówiono główne założenia edukacji europejskiej i sposoby ich realizacji w Polsce.

Podstawową metodą badawczą, którą zastosowano w niniejszym opracowaniu, jest analiza dokumentów. Poruszone zagadnienia wskazują na szeroki kontekst, w jakim należy rozpatrywać edukację europejską. Zaprezentowano pozytywne rezultaty edukacji europejskiej o społecznym wymiarze, jak również zwrócono uwagę na różne problemy, z którymi musi się zmierzyć edukacja europejska.

1. Wprowadzenie

Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku edukacja europejska była w krajach kandydujących do Unii Europejskiej zagadnieniem zupełnie nowym, najczęściej rozumianym bardzo wąsko, jako nauczanie o Unii Europejskiej. O ile dla „starych” członków Wspólnoty Europejskiej edukacja europejska była oczywistym elementem procesu nauczania, o tyle w krajach kandydujących oznaczała wprowadzenie wielu nowych działań, mających na celu przede wszystkim poprawienie jakości kształcenia na każdym poziomie oraz promowanie wiedzy o jednoczącej się Europie. Po sześciu latach od wstąpienia Polski do struktur Unii Europejskiej założenia edukacji

* mgr Anna Włoch – Katedra Historii Oświaty i Wychowania, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Europejskiej są realizowane w wielu zakresach, poprzez udział w programach edukacyjnych, będących częścią wielkiego programu *Lifelong Learning* („Uczenie przez całe życie”), przez studia i stypendia zagraniczne, działalność Szkolnych Klubów Europejskich, aż po wprowadzanie nowych przedmiotów w programach nauczania w szkołach i na studiach wyższych. Szkolnictwo wyższe jest też tym obszarem, gdzie dokonuje się najwięcej zmian, wpisujących się w wytyczne szeroko pojętej edukacji europejskiej. Proces Boloński, mający na celu ujednoczenie studiów wyższych oraz wzmocnienie i promocję europejskiego szkolnictwa wyższego, skupia obecnie 47 krajów.

Edukacja europejska nie stanowi już żadnego *novum* w krajach członkowskich Unii Europejskiej oraz krajach stowarzyszonych. Jej najważniejsze cele są wpisane w proces nauczania i wychowania młodego pokolenia Europejczyków. Ponadto wspieranie edukacji przez Unię Europejską jest widoczne na każdym poziomie kształcenia, od przedszkola aż po studia w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

2. Edukacja europejska w polityce Wspólnot Europejskich oraz Unii Europejskiej

Wspólnoty Europejskie zainteresowały się kwestią edukacji dość późno, bo dopiero w latach siedemdziesiątych XX wieku. Choć pierwsze wzmianki dotyczące *stricte* edukacji znalazły się już w Traktatach Rzymskich z 1957 roku (powołujących do życia EWG oraz Euroatom), to jednak były to jedynie zapisy na temat potrzeby ustalenia wspólnej polityki w dziedzinie szkolenia i doskonalenia zawodowego (*Traktat ustanawiający*, 1957). Znikome zainteresowanie edukacją wynikało z faktu, że priorytetem dla integrujących się wówczas państw była gospodarka. Jednocześnie od początku wyznaczano granicę między edukacją a chociażby polityką celną, sprawami finansowymi czy rolnictwem (Dziewulak, 1997, s. 20). Cztery swobody integracji europejskiej, które zapewniały Traktaty Rzymskie, czyli swobodny przepływ osób, dóbr, usług i kapitału, jak pisze Maria Magoska, promowały przede wszystkim mobilność pracowników, zapewniając im tym samym możliwość podjęcia pracy w innym państwie członkowskim Wspólnoty. Ponadto pracownicy-emigranci mieli przyznane uprawnienia w dziedzinie prawa pracy, jak również opieki socjalnej (Magoska, 2001, s. 173).

Problem edukacji został poruszony przez Wspólnoty Europejskie *de facto* z końcem 1971 roku, kiedy to doszło do spotkania ministrów edukacji państw członkowskich Wspólnot Europejskich. Rezultatem tego spotkania było wydanie w 1973 roku raportu H. Janne zatytułowanego *W kierunku europejskiej polityki oświatowej* (*Vers une politique européenne de l'éducation*) (Dziewulak, 1995, s. 16–17). Autor zwrócił w nim uwagę na specyfikę polityki oświatowej prowadzonej przez Wspólnoty Europejskie, zaznaczając, że edukacja jest tą dziedziną polityki społecznej, która wymaga

odrębnych decyzji i ustaleń. W 1974 roku powołano Komitet Edukacyjny, w którego skład weszli przedstawiciele wszystkich państw członkowskich. W tym samym roku Rada Ministrów Oświaty przy Radzie Wspólnoty Europejskiej wydała specjalne oświadczenie, w którym zwracała uwagę na potrzebę zachowania w każdym państwie członkowskim własnego, odrębnego systemu oświaty. Podkreślono wówczas, że niezwykle ważne jest respektowanie odmienności tradycji edukacyjnych oraz że nie wolno dążyć do uniformizacji metod i programów nauczania. Pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku, gdy Wspólnota Europejska liczyła dwunastu członków, podjęto działania zmierzające do pogłębienia integracji. W 1986 roku podpisano nowy dokument – Jednolity Akt Europejski, reformujący Traktaty Rzymskie (Dydia, 2004, s. 46–49). Nie znalazła się jednak w tym dokumencie żadna adnotacja w sprawie polityki oświatowej. Podkreślono jedynie znaczenie rozwoju badań naukowych i rozwoju technologicznego, ale jako dziedzin związanych z rozwojem gospodarczym. Ośrodki badawcze miały otrzymać wsparcie finansowe w postaci programów badawczych: *Erasmus*, *Eureka*, *Espirit* i innych (Dziewulak, 1997, s. 22–23).

Najistotniejsze regulacje w kwestii edukacji w Unii Europejskiej znalazły miejsce w Traktacie ustanawiającym Unię Europejską, czyli Traktacie z Maastricht, podpisanym w 1992 roku (Dydia, 2004, s. 49). Traktat z Maastricht, który wszedł w życie w 1993 roku, był pierwszym dokumentem podejmującym dyskusję nad polityką edukacyjną prowadzoną przez Unię Europejską. Podpisanie Traktatu z Maastricht to niezwykle ważny etap w procesie integracji europejskiej, wprowadził on bowiem tak zwane trzy filary prawne, na których opiera się Unia Europejska (I filar wspólnotowy, obejmujący wszystkie obszary polityk wspólnotowych; II filar – Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa; III filar – Sprawy Wewnętrzne i Wymiar Sprawiedliwości). Dla edukacji najważniejszy był I filar, ponieważ to w nim ulokowano sprawy związane z kulturą i edukacją, kwestie polityki kulturalnej oraz polityki edukacyjnej (Dydia, 2004, s. 49–50).

Społeczny wymiar edukacji europejskiej, promowany przez Unię Europejską od momentu wejścia w życie Traktatu z Maastricht, był bardzo wspierany przez ustanowienie obywatelstwa europejskiego. Od momentu powołania Unii Europejskiej rozpoczął się nowy rozdział w procesie tworzenia ściślejszego związku pomiędzy narodami Europy, w którym decyzje miały być podejmowane jak najbliżej obywatela. Obywatel Unii Europejskiej zgodnie z założeniami jest obywatel każdego kraju członkowskiego. Co bardzo ważne, obywatelstwo europejskie nie zastępuje obywatelstwa narodowego, ale je jedynie uzupełnia. Sam fakt posiadania obywatelstwa europejskiego daje Europejczykom wiele przywilejów, takich jak: możliwość swobodnego przemieszczania się w obrębie państw członkowskich, możliwość podejmowania nauki, studiów, pracy w innym kraju członkowskim, możliwość osiedlenia się w wybranym państwie, prawo do udziału w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz możliwość wnoszenia skarg indywidualnych do Trybunału Sprawiedliwości. Ponadto obywatel Unii Europejskiej dysponuje prawem do ochrony przez władze dyplomatyczne lub konsularne każdego innego kraju członkowskiego

na takich samych warunkach jak inni obywatele tego państwa. Może bezpośrednio zwracać się do Parlamentu Europejskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rady Europy, Komisji Europejskiej, Trybunału Sprawiedliwości oraz Trybunału Obrachunkowego (Magoska, 2001, s. 176–177). Wszelkie prawa obywateli europejskich ma promować europejski wymiar edukacji. Ustanowienie obywatelstwa europejskiego było kluczową sprawą dla wspierania edukacji europejskiej, pozwoliło bowiem na zbliżenie wszystkich obywateli poprzez wskazanie na wspólne korzenie, wspólną kulturę, takie same prawa. Promowanie zaś idei europejskiego obywatelstwa zostało uznane za jeden z najważniejszych celów edukacji europejskiej. Niezwykle ważne dla edukacji było precyzyjne sformułowanie zasady subsydiarności, czyli pomocniczości, zawarte w Traktacie z Maastricht (Dziewulak, 1997, s. 23). Zgodnie z zasadą subsydiarności decyzje powinny być podejmowane jak najbliżej obywatela. Instytucje europejskie winny dążyć do eliminowania istotnych różnic pomiędzy państwami członkowskimi, a to z kolei sugerowałoby konieczność interwencji w kierunku wyrównywania poziomu rozwoju oraz tworzenia wspólnych standardów (Magoska, 2001, s. 174). Najważniejsze rozporządzenie dotyczące edukacji, które znalazło się w Traktacie z Maastricht, wynikało z zasady subsydiarności. Sprawy edukacji i kształcenia zawodowego poruszono w trzech artykułach: 126, 127 i 308. Artykuł 126 z rozdziału 3 Traktatu o Unii Europejskiej mówi: „1. Wspólnota przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości, poprzez zachęcanie do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność Państw Członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową” (*Traktat o Unii Europejskiej*, 1992, art. 126, 127). Priorytetem Unii Europejskiej w sprawie wspólnej polityki oświatowej było więc położenie nacisku na wysoką jakość kształcenia w państwach członkowskich. Cel ten miał być realizowany poprzez zachęcanie do współpracy, udzielanie wsparcia merytorycznego i finansowego, ale co bardzo ważne, przy zachowaniu całkowitej niezależności państw członkowskich w sprawach organizacji systemów oświatowych oraz przy doborze treści nauczania. Unia Europejska, szanując odmienną tradycję i kultury państw członkowskich, zdecydowała o nieingerowaniu w wewnętrzne systemy edukacyjne, pozostawiając sferę polityki edukacyjnej w gestii pojedynczych państw członkowskich. Jedyne działania, jakie miały podejmować Wspólnoty Europejskie, to zachęcanie do współpracy poprzez między innymi programy wspólnotowe oraz wsparcie finansowe.

Wspólna polityka edukacyjna Unii Europejskiej koncentruje się przede wszystkim wokół rozwoju tak zwanego „europejskiego wymiaru w edukacji”, który ma być osiąganym poprzez nauczanie i upowszechnianie języków państw członkowskich, w tym również języków o mniejszym zasięgu terytorialnym. Kolejny cel to wspieranie mobilności studentów i nauczycieli. Ułatwienie możliwości uznawania okresu studiów oraz uzyskanych dyplomów poza granicami kraju miało znacznie wpłynąć na rozwój mobilności, szczególnie wśród młodych Europejczyków. Wspólna poli-

tyka edukacyjna państw należących do Unii Europejskiej miała obejmować również współpracę między instytucjami badawczymi, krajowymi i zagranicznymi. Ponadto zachęcano państwa członkowskie do wykorzystywania nowoczesnych technologii w celu przekazywania informacji o wszelkich rozwiązaniach stosowanych w krajowych systemach oświatowych, po to aby ułatwić wymianę doświadczeń oraz usprawnić funkcjonowanie europejskiej edukacji, szczególnie w kwestiach wspólnotowych. Wspólna unijna polityka edukacyjna to także wspieranie kształcenia na odległość, którego podstawowym celem jest eliminowanie selekcyjnych funkcji szkolnictwa i podnoszenie poziomu wykształcenia ogólnego obywateli europejskich. Do najważniejszych zadań wspólnotowych w sferze edukacji należy koordynowanie i finansowanie niezwykle popularnych programów edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem programów wymiany uczniów i studentów.

3. Wielowymiarowość edukacji europejskiej

Niewątpliwie edukacja europejska ma charakter wielowymiarowy. Aby lepiej zrozumieć wieloaspektowość edukacji europejskiej, należy przede wszystkim precyzyjnie zdefiniować pojęcie „edukacji europejskiej”. Edukacja europejska jest zazwyczaj rozumiana bardzo wąsko, najczęściej jako przedmiot kształcenia, którego treści dotyczą podstaw wiedzy o Unii Europejskiej, dziejów Europy, historii integracji europejskiej, działalności instytucji Unii Europejskiej. Edukacja europejska jako nauczanie o Unii Europejskiej i o Europie to jednak tylko jeden z aspektów edukacji europejskiej. Szerokie rozumienie edukacji europejskiej zaproponował Zdzisław Mach, pisząc, że to „zarówno uczenie o Europie, jak też dla Europy, w celu wykształcenia pokoleń przyszłych Europejczyków (...)” (Mach, 2002, s. 7). Takie rozumienie edukacji europejskiej wskazuje na jej trzy aspekty ideowe: nauczanie o Europie, nauczanie w Europie i dla Europy, podkreślając tym samym wieloaspektowość europejskiego wymiaru edukacji (*european dimension*). „Nauczanie o Europie” oznacza w tym przypadku przede wszystkim realizację celów pragmatycznych edukacji europejskiej, czyli dostarczenie podstaw wiedzy o Unii Europejskiej i o Europie. „Nauczanie w Europie” to położenie nacisku na społeczne funkcje, jakie realizuje edukacja europejska, czyli przygotowanie młodych Europejczyków do życia w zjednoczonej Europie, wyposażenie ich w taką wiedzę i kompetencje, które dadzą im szansę na podjęcie nauki i studiów w innym państwie europejskim, które umożliwią im łatwiejsze odnalezienie się na globalnym rynku pracy oraz przygotowują ich do bycia aktywnymi członkami społeczeństwa obywatelskiego. Trzeci aspekt edukacji europejskiej – „nauczanie dla Europy” – ma wymiar aksjologiczny, jego celem jest budowanie wśród Europejczyków poczucia tożsamości europejskiej, wychowanie w duchu poszanowania praw człowieka i zasad demokracji oraz rządów prawa. Ponadto „nauczanie dla Europy” ma zwrócić uwagę na kształtowanie się zainteresowania zmianami społecznymi, jakie dokonują się na Starym Kontynencie i na świecie.

„Nauczanie dla Europy” ma wyposażyć Europejczyków w wiedzę i kompetencje, które są niezbędne do kierowania procesem integracji europejskiej w przyszłości.

Nieco szersze rozumienie „edukacji europejskiej” proponuje Ilona Kość. Wyróżnia ona cztery równorzędne elementy edukacji europejskiej: „uczenie o Europie”, „uczenie o integracji europejskiej”, „europejskie myślenie” oraz „europejskie kompetencje” (Kość, 2006, s. 322). Pierwsza składowa definicji edukacji europejskiej – „uczenie o Europie” – rozumiana jest jako nauczanie o historii Europy, rozwoju idei europejskich, akcentowanie znaczenia kultury ogólnoeuropejskiej, wywodzącej się z filozofii greckiej, prawa rzymskiego oraz chrześcijaństwa. „Uczenie o Europie” oznacza to samo co „nauczanie o Europie” w definicji edukacji europejskiej zaproponowanej przez Z. Macha. Porównując dwie popularne definicje edukacji europejskiej, drugi element w ujęciu I. Kość, czyli „uczenie o integracji europejskiej”, również zawierałby się w tak zwanym „pierwszym aspekcie ideowym edukacji europejskiej”. Poprzez „uczenie o integracji europejskiej” rozumie się przedstawianie procesów integracyjnych w perspektywie historycznej, prezentację zasad funkcjonowania instytucji europejskich, jak również samej Unii Europejskiej oraz innych współpracujących z nią organizacji. W zaproponowanym przez I. Kość rozumieniu edukacji europejskiej, w odróżnieniu od innych definicji, pojawiają się dwa nowe elementy: „europejskie myślenie” oraz „europejskie kompetencje”. O ile „nauczanie w Europie” i „nauczanie dla Europy” bez dokładnego wyjaśnienia ich elementów składowych mogą niekiedy brzmieć nieco trywialnie, o tyle podział, jaki wprowadziła Kość, wydaje się najlepszym z możliwych, doskonale wyczerpującym wieloaspektowy charakter edukacji europejskiej. „Europejskie myślenie” autorka odnosi do nauki o fundamentalnych wartościach i zasadach, na których opiera się cały kontynent europejski, mianowicie demokracji, tolerancji, prawach człowieka oraz gospodarce rynkowej. Z kolei „europejskie kompetencje” można by nazwać efektem procesu kształcenia Europejczyka, który jest jednym z podstawowych celów, jakie ma realizować edukacja europejska. Wyposażenie Europejczyka w „europejskie kompetencje” oznacza odpowiednie przygotowanie młodego człowieka do życia we współczesnym, zglobalizowanym społeczeństwie. Nabywanie „europejskich kompetencji” to przede wszystkim zdobycie umiejętności korzystania z nowości technologicznych i informacyjnych, poszerzanie znajomości języków obcych, czyli podstawowe umiejętności niezbędne do znalezienia dobrej pracy, stawiania czoła rosnącej konkurencji oraz przekwalifikowania się w sytuacji pogłębiającego się kryzysu ekonomicznego.

Podsumowując, najlepszą definicją edukacji europejskiej jest definicja zaproponowana przez I. Kość (2006, s. 322). Edukacja europejska nie może bowiem ograniczać się do samych haseł ideowych i stawiania celów, mniej lub bardziej możliwych do realizacji w zmieniającym się społeczeństwie europejskim. Wprowadzenie komponentów „europejskie myślenie” oraz „europejskie kompetencje” wskazuje na praktyczne efekty procesu kształcenia i wychowania w zjednoczonej Europie. Postawienie jasnych i sprecyzowanych celów, do jakich ma zmierzać edukacja europejska, daje możliwość podjęcia konkretnych działań w tym zakresie. „Europejskie myśle-

nie” i „europejskie kompetencje” to jedne z najważniejszych społecznych funkcji, jakie pełni edukacja europejska. Wagę tych dwóch ostatnich komponentów, które wyróżnia Kość, na długo przed wejściem Polski do Unii Europejskiej podkreślił Czesław Banach, pisząc, że „w edukacji europejskiej nie chodzi tylko o to, aby więcej wiedzieć o Europie, ale także o to, aby stawać się Europejczykiem, ukierunkowanym na współtworzenie nowej Europy” (Banach, 1998/1999, s. 12).

Oprócz edukacji europejskiej nadal bardzo popularnym pojęciem jest „europejski wymiar edukacji”. Analizując główne cele edukacji europejskiej oraz założenia „europejskiego wymiaru edukacji”, można stwierdzić, że są to pojęcia zawierające bardzo podobne treści. Co więcej można nawet zaryzykować stwierdzenie, że są to pojęcia tożsame. Należy jednak przy tym zaznaczyć, że edukację europejską rozumiemy dość szeroko, nie tylko jako przedmiot nauczania czy ścieżkę międzyprzedmiotową, ale również zwracamy uwagę na jej aksjologiczny wymiar, i tylko tak pojmowaną edukację europejską możemy definiować jako wprowadzanie europejskiego wymiaru do edukacji. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku innych pojęć, jak: „europeizacja oświaty” i „euroedukacja”, choć nie wszyscy badacze tej problematyki w ten sam sposób je definiują. Inne określenia terminu „europejski wymiar w edukacji” to również *european dimension*, *dimension européenne*, „europeizm w edukacji”.

„Europejski wymiar edukacji” jest zdecydowanie starszym pojęciem aniżeli „edukacja europejska”. Kategoria pojęciowa „europejski wymiar edukacji” po raz pierwszy pojawiła się w rezolucji Rady Ministrów Oświaty Wspólnoty Europejskiej 9 lutego 1976 roku, w myśl której „europejski wymiar edukacji” miał się opierać na postrzeganiu Europy jako obszaru połączonego wspólną kulturą, bazującą na wspólnych wartościach (Grzybowski, 2007, s. 289–290). Prace nad kreowaniem „europejskiego wymiaru w edukacji” trwają już w Europie Zachodniej ponad czterdzieści lat, natomiast w Polsce termin ten pojawił się w czasie transformacji ustrojowej w 1989 roku, czyli w okresie, kiedy priorytetem dla nowego, demokratycznego rządu była integracja z NATO oraz Radą Europy (Kość, 2006, s. 320).

Na gruncie polskiej pedagogiki pojęcie „europejski wymiar edukacji” upowszechnił Wiktor Rabczuk już na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku (Rabczuk, 1993, s. 41). Zwracał on uwagę, że wieloznaczność tego pojęcia wynika z faktu, iż Wspólnoty Europejskie nie ustaliły jak dotąd jednej, oficjalnej definicji. Mimo to ministrowie edukacji państw członkowskich Unii Europejskiej bardzo często wymieniają „europejski wymiar edukacji” jako priorytetowy cel zarówno polityki wspólnotowej, jak i polityki narodowej (Rabczuk, 2007, s. 21). Rabczuk, wprowadzając pojęcie „europejski wymiar edukacji” w polskiej literaturze naukowej, podjął próbę jego zdefiniowania, zwracając uwagę na wąskie znaczenie tego terminu, a mianowicie konieczność wzbogacenia treści programów szkolnych o zagadnienia, które przyczynią się do rozwijania świadomości europejskiej wśród młodego pokolenia (Rabczuk, 1993, s. 112–113). Tymi nowymi zagadnieniami miały być między innymi: historia Europy, dzieje europejskiej kultury, instytucje europejskie oraz po-

lityka europejskich organizacji. Rabczuk, jako znawca zagadnienia, podkreślał, że realizacja „europejskiego wymiaru edukacji” przebiega różnie w poszczególnych państwach europejskich, a czynnikiem różnicującym jest odmiennosc tradycji i ideologii systemów oświatowych. „Europejski wymiar edukacji” w szerszym znaczeniu to według Rabczuka wszelkie formy i aspekty działań, instytucjonalnych inicjatyw, podejmowanych przez organizacje europejskie i poszczególne kraje na płaszczyźnie edukacyjnej. „Europejski wymiar edukacji” daje przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w rozwoju społecznym i gospodarczym Unii Europejskiej oraz państw stowarzyszonych, wspiera tym samym proces integracji. Ogromne znaczenie ma uświadamianie obywatelom europejskim korzyści wynikających z postępującej integracji, ale również zwrócenie uwagi na negatywne efekty tego procesu. Edukacja europejska ma wyposażyć obywatela Starego Kontynentu w wiedzę, która pozwoli mu na formułowanie własnych ocen postępu rozwoju gospodarczego i społecznego. Konieczne jest, aby edukacja europejska wzbogacona została o zagadnienia historyczne, kulturowe, gospodarcze państw Wspólnot Europejskich, z uwzględnieniem polityki regionalnej, lokalnej oraz międzynarodowej. Innym niezwykle ważnym zadaniem „europejskiego wymiaru edukacji” jest przede wszystkim przygotowanie obywateli europejskich do kontynuowania procesu integracji, a w dalszej kolejności wyznaczenie szkołom nowej roli w stosunku do imigrantów i mniejszości narodowych, jak również podejmowanie prób tworzenia pluralistycznego i międzykulturowego modelu edukacji. Przemysław Grzybowski podkreśla, że istotą europejskiego wymiaru edukacji jest „nie tyle przekazywanie wiedzy, co kształtowanie postaw i kompetencji niezbędnych do świadomego i pełnego uczestnictwa w społeczeństwie europejskim” (Grzybowski, 2007, s. 291). Rabczuk dodaje, że dla tworzenia „europejskiego wymiaru edukacji” niezbędne jest podjęcie przez szkołę – jako instytucję wychowawczą – takich działań, które uświadomią młodym pokoleniom, iż wszelkie zmiany, jakie dokonują się w jednoczącej się Europie, są wynikiem procesu, za który w przyszłości oni sami będą odpowiedzialni (Rabczuk, 1993, s. 42).

„Europejski wymiar edukacji” według I. Kość jest realizowany przede wszystkim przez edukację europejską w proponowanym przez nią czteroaspektowym rozumieniu tego pojęcia (Kość, 2006, s. 320–321). Szerokie spojrzenie na wieloaspektowość edukacji europejskiej poświadcza autorka poprzez wyznaczenie dwóch poziomów w tym zakresie. Pierwszy z nich, nazwany instrumentalnym, polega na wprowadzeniu zmian do programów nauczania i podręczników, doborze nowych środków dydaktycznych oraz propagowaniu nauki języków obcych. Drugi poziom – egzystencjalny – odpowiada za wdrażanie nowych idei, stawia na pierwszym miejscu ontologiczny wymiar edukacji, a w konsekwencji wskazuje na efekty postępującej integracji w kategoriach zupełnie nowej jakościowo sytuacji poznawczej i egzystencjalnej współczesnego Europejczyka. I. Kość zwraca uwagę, że edukacja europejska powinna obejmować zagadnienia interdyscyplinarne, a takie przedmioty nauczania, jak wiedza o społeczeństwie, historia i geografia, są szczególnie predestynowane do analizowania tej problematyki. Autorka podkreśla rów-

niez, że edukacja europejska nie powinna być traktowana jako osobny przedmiot nauczania na poziomie szkół podstawowych i średnich, ale raczej same programy kształcenia winny uwzględniać tę problematykę w programach różnych przedmiotów. Takie podejście wskazuje już na pewne zaawansowanie w myśleniu o edukacji europejskiej w polskim systemie oświaty. I. Kość pokazuje bowiem, że od czasu rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych wiele zmieniło się na korzyść w realizacji założeń edukacji europejskiej w polskich szkołach. Zaczynamy już dorównywać w tym zakresie „starym” krajom członkowskim Unii Europejskiej. Dla porównania we wszystkich krajach Unii Europejskiej problematyka edukacji europejskiej poruszana jest na zajęciach z historii, z kolei w Belgii, Luksemburgu, Francji i Holandii na lekcjach wychowania obywatelskiego. We francuskojęzycznej części Belgii, we Francji, Holandii, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Irlandii problematyka edukacji europejskiej omawiana jest na lekcjach geografii, dodatkowo w Irlandii i Holandii na zajęciach z nauk ekonomicznych, a w Hiszpanii nawet na lekcjach przyrody. W „starych” państwach Unii Europejskiej nie praktykuje się wprowadzania odrębnego przedmiotu pod nazwą „edukacja europejska”, inaczej sytuacja wygląda w krajach nowo przyjętych i kandydujących.

Rozważając zasięg edukacji europejskiej, należy zwrócić uwagę, że edukacja europejska nie dotyczy tylko i wyłącznie krajów członkowskich Unii Europejskiej. Pierwszym argumentem za rozszerzeniem zakresu edukacji europejskiej na inne kraje jest chociażby Proces Boloński, który obejmuje już 47 krajów. Rozwój szkolnictwa wyższego w Europie jest jednym z najbardziej wyrazistych przemian, wpisujących się w realizację założeń edukacji europejskiej. Podobnie do realizacji najważniejszych programów edukacyjnych, finansowanych i koordynowanych przez Komisję Europejską włączono nie tylko państwa należące do struktur unijnych, ale również kraje EFTA/EOG oraz kraje stowarzyszone i inne kraje „trzecie” (niekandydujące do Unii Europejskiej). Rabczuk zwraca uwagę, że edukacja europejska odnosi się zarówno do działalności Wspólnot Europejskich, jak i Rady Europy (Rabczuk, 2007, s. 21–22). Można więc dowieść, że edukacja europejska wykracza poza 27 państw członkowskich Unii Europejskiej oraz państwa stowarzyszone i obejmuje swoim zasięgiem aż 47 krajów należących do najstarszej organizacji politycznej, jaką jest Rada Europy (*Rada Europy*, 2011).

Najnowsze opracowania dotyczące edukacji europejskiej podkreślają znaczenie szerszego jej kontekstu, czyli „nauczania dla Europy” bądź też „europejskich kompetencji” i „europejskiego myślenia”. „Europejski wymiar edukacji” odnosi się tym samym nie tylko do wspierania międzynarodowej współpracy edukacyjnej na szczeblu Unii Europejskiej i państw stowarzyszonych, ale coraz częściej zawiera też konkretne treści aksjologiczne. Działalność Unii Europejskiej oraz Rady Europy skupia się wokół działań zmierzających do wzmocnienia u młodego pokolenia poczucia tożsamości europejskiej, uwypuklenia fundamentalnych wartości życia politycznego i społecznego, czyli poszanowania praw człowieka, zasad demokracji, wolności słowa i wyrażania opinii oraz tolerancji i solidarności (Rabczuk, 2007, s. 21).

Jeszcze innym wartym uwagi procesem połączonym z tworzeniem „europejskiego wymiaru edukacji” jest europeizacja oświaty. Europeizacja oświaty może oczywiście być rozumiana jako nadawanie edukacji europejskiego wymiaru, wprowadzanie edukacji europejskiej do programów kształcenia, ale może również tłumaczyć wszelkie działania, które mają na celu przybliżanie do siebie odmiennych systemów edukacyjnych, przykładowo na poziomie szkolnictwa wyższego w Procesie Bolońskim. Jak pisze I. Kość, europeizacja oświaty dokonuje się tylko przy założeniu, że problemy odnoszące się do edukacji w krajach członkowskich Unii Europejskiej nie podlegają regulacjom wspólnotowym (Kość, 2006, s. 318). Odwołując się do zasady subsydiarności, każdy kraj członkowski realizuje swoją własną politykę edukacyjną, natomiast działania Unii Europejskiej odnoszą się wyłącznie do ustalonych wspólnych wytycznych w tej dziedzinie. W zapisach traktatowych nie istnieją adnotacje dotyczące formalnych „europejskich standardów w edukacji”, nie zdefiniowano też „unijnego systemu edukacji”. Zbliżanie systemów edukacyjnych państw europejskich oznacza przyjmowanie wspólnych priorytetów edukacyjnych, zwracanie uwagi na równość szans edukacyjnych i poprawę jakości kształcenia, tworzenie nowego modelu europejskiego nauczyciela oraz europejskiego ideału wychowania.

Popularność edukacji europejskiej jest też rezultatem analizy aktualnej sytuacji społeczno-politycznej Europy, a szczególnie rosnącej liczby imigrantów. Mamy bowiem obecnie do czynienia z koniecznością realizowania idei międzykulturowości i wielokulturowości w edukacji i w pedagogice. Ryszarda Kaniuk-Jabłońska pisze, że: „Edukacja europejska rozumiana jako międzykulturowa związana jest z nową sytuacją świata i człowieka, wzmożonym zapotrzebowaniem na umiejętności pokojowej koegzystencji, realizowaniem zasad demokracji, pluralizmu etycznego, kulturalnego i religijnego” (Kaniuk-Jabłońska, 1997, s. 64). P. Grzybowski natomiast koncentruje się na wybranym aspekcie edukacji europejskiej, a mianowicie zagadnieniach związanych z edukacją wielokulturową i międzykulturową, których głównym celem jest wspieranie społecznej i kulturowej integracji społeczeństw europejskich. Autor wskazuje istniejące zależności między edukacją europejską a pedagogiką międzykulturową, pojmowaną jako pedagogia oraz poddyscyplina pedagogiczna. Podkreśla również najważniejszą rolę, jaką ma spełniać szkoła w programach nauczania i wychowania, czyli uznawać i szanować różnicowanie etniczne i kulturowe, upowszechniać więzi społeczne, sprzyjać równości i tworzeniu europejskiego społeczeństwa respektującego ideał demokratyczny (Grzybowski, 2007, s. 68–77).

4. Priorytety edukacji europejskiej

„Europejski wymiar edukacji”, który jest realizowany przez szeroko pojętą edukację europejską, w praktyce oznacza nie tylko wprowadzenie nowego przedmiotu nauczania na konkretnym poziomie kształcenia, ale przede wszystkim całościowe ujęcie problematyki europejskiej. W systemie edukacyjnym „europejski wymiar

edukacji” obejmuje również edukację przedszkolną, szkolną, kształcenie nauczycieli, pedagogów oraz wielu innych specjalistów, aż po edukację dorosłych, a jego podstawowe założenia realizowane są na takich zajęciach, jak: historia, geografia, nauki społeczne, ekonomiczne, języki obce etc. Co niezwykle ważne, „europejski wymiar edukacji” nie wyklucza podejść regionalnych, narodowych czy globalnych w edukacji. Jednym z jego głównych celów jest umożliwienie obywatelom europejskim równego dostępu do edukacji na demokratycznych zasadach. Dla konkretnego systemu oświatowego europejski wymiar daje szansę na wyrównanie zaległości, kompensowanie strat w poszczególnych sferach, przy wykorzystaniu doświadczeń innych krajów (Grzybowski, 2007, s. 291). Wszystkie zatem działania podejmowane dla ułatwienia życia obywateli europejskich stanowią o społecznym wymiarze edukacji europejskiej. Z kolei czysto pragmatyczne podejście do „europejskiego wymiaru edukacji” polega na tym, że tworzenie nowego modelu edukacji realizowane jest głównie przez współdziałanie i wymianę międzyszkolną, poprzez zacieśnianie współpracy na poziomie szkół wyższych, rozwój badań naukowych, zwłaszcza w międzynarodowych grupach oraz poprzez uznawanie dyplomów (Kość, 2006, s. 320). Uznawanie studiów oraz uzyskanych dyplomów jest jednym z najważniejszych udogodnień integracji europejskiej. Możliwość podjęcia studiów, a zwłaszcza pracy w innym państwie europejskim w wyuczonym zawodzie to początek tworzenia „Europy bez granic”.

Na temat priorytetów edukacyjnych Wspólnot Europejskich szeroko wypowiedział się Dobromir Dziewulak w jednym z pierwszych swoich opracowań dotyczących tego zagadnienia (1995, s. 92–95). Zwrócił uwagę na najważniejsze zadania polityki oświatowej państw członkowskich Wspólnot Europejskich. Zadania te, jak zauważa Rabczuk, są nadal w większości aktualne. Do najważniejszych wspólnotowych haseł w dziedzinie edukacji zaliczano głoszenie równości szans edukacyjnych, rozumianej jako integracja dzieci z grup defaworyzowanych, czyli przede wszystkim dzieci emigrantów oraz uczniów niepełnosprawnych w strukturach szkolnictwa powszechnego. Równość szans edukacyjnych we Wspólnotach Europejskich oznaczała również przewyższanie wszelkich form dyskryminacji ze względu na płeć, zapobieganie wtórnemu analfabetyzmowi oraz propagowanie edukacji zdrowotnej wśród uczniów. Ważnym zadaniem szkoły obowiązkowej we Wspólnotach Europejskich była też edukacja dzieci emigrantów w formie integracji, przy zachowaniu odrębności religijnej, kulturowej i językowej. Ze względu na rosnące zjawisko emigracji do Europy, Wspólnoty Europejskie zdecydowały, że uczniowie innych narodowości będą automatycznie podlegali prawu szkolnemu obowiązującemu w danym kraju przyjmującym oraz będą włączani w proces kształcenia razem z innymi uczniami. W przypadku uczniów niepełnosprawnych idea integracji również jest szeroko propagowana. Bardzo popularną formą integracji są obecnie szkoły integracyjne, w których w naturalny sposób następuje proces asymilacji uczniów pełnosprawnych z niepełnosprawnymi. Ponadto we Wspólnotach Europejskich funkcjonuje specjalny program przeznaczony dla

osób niepełnosprawnych – program *Helios*, który służy jako informatyczna baza danych w sprawach kształcenia, zawodów, readaptacji, pomocy prawnej, społecznej oraz terapeutycznej. Państwa członkowskie Unii Europejskiej kładą też nacisk na konieczność zmian w samym nazewnictwie. Pojęcie „uczeń niepełnosprawny” zaczyna być zastępowane określeniem „uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych”. „Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych” to nieco szersze pojęcie, które obejmuje nie tylko uczniów niepełnosprawnych fizycznie, intelektualnie, społecznie, ale również dotyczy uczniów o wybitych zdolnościach, często niezauważanych przez szkołę (Przybysz, 2005, s. 11–13). Hasło równości szans edukacyjnych odnosi się także do kwestii równości płci, a konkretnie dotyczy prawa do jednako-owego traktowania kobiet i mężczyzn w zakresie kształcenia, doskonalenia zawodo-wego, możliwości podjęcia pracy oraz warunków równego wynagrodzenia.

Drugim priorytetem polityki oświatowej Wspólnot Europejskich, a obecnie Unii Europejskiej, jest poprawa jakości kształcenia, rozumiana jako udoskonalanie całego procesu edukacyjnego po to, aby lepiej osiągnąć wytyczone cele, które są zgodne z wymogami i oczekiwaniami współczesnego społeczeństwa. Dlatego też państwa europejskie dążą do modernizacji systemów edukacyjnych, sprawniejszego funkcyjnowania szkolnictwa, przy wykorzystaniu najnowszych osiągnięć nauki i technologii. Wiele uwagi poświęca się eliminowaniu encyklopedyzmu w treściach nauczania, wprowadzaniu do programów szkół podstawowych nauki języka obcego oraz wiedzy z zakresu kultury innych państw europejskich. Inne ważne priorytety wspólnej polityki edukacyjnej, o których pisał Dziewulak, to kreowanie nowego modelu nauczyciela oraz propagowanie „europejskiego ideału wychowania” (Dziewulak, 1995, s. 98–100). Nowy model nauczyciela zwraca uwagę na to, jaki powinien być nauczyciel XXI wieku, jakie powinien posiadać kompetencje i wykształcenie. Państwa członkowskie Unii Europejskiej zgodnie postulują, aby od kandydatów na nauczycieli wymagać wykształcenia wyższego, akademickiego lub uniwersyteckiego. Kwestie te nadal nie są uregulowane mimo postępującego Procesu Bolońskiego; w niektórych państwach europejskich nauczyciele nie muszą mieć ukończonych studiów magisterskich, aby pracować w przedszkolu czy szkole podstawowej. W Niemczech edukacją przedszkolną zajmuje się kadra posiadająca wykształcenie średnie (*Systemy edukacji... Niemcy*, 2009, s. 5), z kolei we Francji w konkursach na nauczycieli szkół podstawowych i średnich mogą brać udział zarówno absolwenci studiów pierwszego stopnia (trzyletnich licencjackich – *licence*), jak i absolwenci czteroletnich studiów (*agrégation*), posiadający tytuł *maîtrise* (*Systemy edukacji... Francja*, 2009, s. 6). Dla porównania w Polsce rynek pracy wymaga od kandydatów na nauczycieli na każdym poziomie – od edukacji przedszkolnej do średniej – ukończenia studiów magisterskich. Nowy model nauczyciela w Europie zakłada również konieczność stałego podnoszenia swoich kwalifikacji i umiejętności zawodowych. Ten postulat wpisuje się doskonale w szeroko propagowaną obecnie koncepcję *lifelong learning*, czyli „uczenia przez całe życie”. Z kolei priorytet europejskiego ideału wychowania obejmuje edukację zgodną z koncepcją praw człowieka i zasadami demokracji, której

rezultatem będzie osiągnięcie określonego wzorca osobowego – wychowanie Europejczyka.

5. Realizacja założeń edukacji europejskiej w polskim systemie oświaty

Początki procesu realizacji „europejskiego wymiaru” w polskiej edukacji sięgają lat dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy to Polska wraz z Węgrami i ówczesną Czechosłowacją podpisała Układ o Stowarzyszeniu RP ze Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi. Na mocy tego układu staliśmy się państwem stowarzyszonym, określone zostały zasady wzajemnych stosunków gospodarczych stron, jak również regulacje w innych kluczowych kwestiach (Dyńia, 2004, s. 199–200). Zgodnie z ustaleniami Układu Europejskiego Polska nie została objęta obowiązkiem dostosowania oświaty do rozwiązań funkcjonujących w krajach Wspólnot Europejskich, określono jedynie zasady wzajemnej współpracy i ujednoczono priorytety edukacyjne. Polska zobowiązała się do wdrożenia pewnych zmian w oświacie, przyjętych przez Radę Europejską, a dotyczących: edukacji społeczeństwa z zakresu różnych dziedzin związanych z historią, teraźniejszością i przyszłością zjednoczonej Europy; zapewnienia odpowiedniego przygotowania społeczeństwa do pracy zawodowej w sytuacji wolnego rynku europejskiego i gospodarki rynkowej; zmiany nastawienia społeczeństwa, zmiany mentalności, stylów życia dzięki propagowaniu wychowania dla demokracji i przez demokrację oraz dzięki przybliżeniu specyfiki procesów integracji europejskiej, jak również poprzez modernizację nauki historii, geografii oraz nacisk na naukę języków obcych (Kość, 2006, s. 323–324).

Na mocy decyzji Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu od 1 września 1999 roku wprowadzono w Polsce do programu nauczania w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych edukację europejską jako ścieżkę międzyprzedmiotową. W kolejnych latach edukacja europejska została włączona do programów nauczania szkół na wszystkich poziomach oraz do przedszkoli. Załącznik nr 1 rozporządzenia ministra edukacji z dnia 15 lutego 1999 roku pt. *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla sześcioletnich szkół podstawowych i gimnazjów* definiuje pojęcie ścieżki edukacyjnej „edukacja europejska” jako zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć. Treści programowe edukacji europejskiej omawiane są na takich przedmiotach, jak historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, język polski, języki obce, a nawet na lekcjach religii. Pełną odpowiedzialność za wprowadzenie problematyki ścieżek edukacyjnych do programu nauczania ponosi dyrektor szkoły, natomiast za realizację odpowiadają nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy takie treści włączają do swoich

programów nauczania. Oprócz zajęć tematycznie związanych z edukacją europejską uczniowie mają możliwość rozwijać swoje zainteresowania problematyką unijną poprzez działalność w Szkolnych Klubach Europejskich (Kość, 2006, s. 321).

W 2002 roku Rada Ministrów RP wydała specjalny dokument pt. *Raport na temat rezultatów negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej*, w którym scharakteryzowano wszystkie obszary negocjacyjne (*Raport*, 2002, s. 28–29). „Nauka i badania” okazały się stosunkowo łatwym obszarem do negocjacji: Polska zadeklarowała przyjęcie całości dorobku prawnego Unii Europejskiej, tak zwanego *acquis communautaire* (czyli całokształtu dorobku prawnego Wspólnot Europejskich) (Dyńia, 2004, s. 50), bez występowania o rozwiązania przejściowe. W dziale „Edukacja, kształcenie i młodzież” zawarto najważniejsze akty prawne dotyczące polityki edukacyjnej Unii Europejskiej w sferze kształcenia ogólnego, zawodowego, początkowego, ustawicznego, szkolnictwa wyższego oraz działania na rzecz młodzieży. W tym obszarze Polska zobowiązała się do przyjęcia całości legislacji wspólnotowej. Rezultatem negocjacji było również uregulowanie kwestii zapewnienia dzieciom pracowników migrujących możliwości nauki języka polskiego zaraz po wejściu Polski w struktury Unii Europejskiej. Poza tym zagwarantowano obcokrajowcom możliwość studiowania w naszym kraju, możliwość uczestnictwa w badaniach naukowych i szkoleniach. Co niezwykle istotne, na mocy Układu Europejskiego Polska jeszcze jako kraj stowarzyszony została dopuszczona do realizacji – jako pełnoprawny uczestnik – wszystkich działających wówczas programów edukacyjnych Unii Europejskiej, czyli programów *Sokrates*, *Leonardo da Vinci* i *Młodzież*.

W 2003 roku opublikowano kolejny dokument rządowy pt. *Polska w Unii Europejskiej. Nasze warunki członkostwa* (2003, s. 42–44). Przewidywano, że po wejściu Polski do struktur Unii Europejskiej sektor nauki i badań wiele zyska, głównie poprzez możliwość korzystania z funduszy strukturalnych. Niestety oceniono, że słabą stroną naszego kraju jest brak szerszego współdziałania nauki z gospodarką. Dlatego też upatrywano w programach badawczych Unii Europejskiej możliwości pozytywnych zmian w tym zakresie. W dalszym ciągu podkreślano potrzebę wzmocnienia aktywności środowisk naukowych oraz większe ukierunkowanie badań na potrzeby społeczne. Wejście Polski w struktury Unii Europejskiej wyznaczyło również kierunki rozwoju zawodowego nauczycieli. Do roku 2006 polscy nauczyciele zobowiązani zostali do uzupełnienia wykształcenia do poziomu uniwersyteckiego. Tę grupę społeczną obowiązuje ponadto kształcenie ustawiczne oraz podnoszenie kompetencji w zakresie nauki języków obcych. Wszystkie te działania podjęto głównie po to, aby zapewnić odpowiedni poziom wykształcenia kadry pedagogicznej. Zdobyte wykształcenie i uzyskane przez nauczyciela kompetencje pozwolą mu z kolei na swobodne podejmowanie pracy w szkolnictwie w każdym kraju członkowskim Unii Europejskiej. Akcesja Polski do Unii Europejskiej oznaczała także poprawę sytuacji polskich uczniów i studentów, gwarantowała bowiem wiele przywilejów, takich jak chociażby możliwość podjęcia nauki i studiów za granicą. Oczywiście wejście w struktury unijne zobowiązało nasz kraj do wprowadzania pewnych innowacji w edukacji, a mianowi-

cie uruchomienia różnego rodzaju programów, szkoleń, studiów podyplomowych, jak również otwarcie zupełnie nowych kierunków studiów. Szczególną uwagą objęto problem nauki języków obcych oraz informatyki we wszystkich typach szkół. Obecnie wszystkie te działania są dość dobrze realizowane.

6. Zakończenie

Edukacja europejska odgrywa ogromną rolę w procesie integracji europejskiej, jest nie tylko wyznacznikiem nowoczesnej edukacji w Europie, ale określa także wiele zadań, dzięki którym Stary Kontynent ma szansę poradzić sobie z takimi problemami, jak selekcje szkolne, wykluczenie społeczne, brak wykształcenia bądź niskie wykształcenie wśród imigrantów, czy też defaworyzacja osób niepełnosprawnych lub innych mniejszości. Analizując jednak zadania edukacji europejskiej, należy przede wszystkim skoncentrować się na pozytywnych rezultatach tych działań. Dzięki edukacji europejskiej możliwe jest podniesienie poziomu wiedzy ogólnej obywateli, wiedzy o Unii Europejskiej, Europie, otaczającym ich świecie. Współczesny Europejczyk zdobywa przede wszystkim wiedzę praktyczną, która pozwala mu na odnalezienie się na globalnym rynku pracy, daje szansę na mobilność, rozwój, samodoskonalenie. Główne formy realizacji edukacji europejskiej, a szczególnie programy edukacyjne, są szansą dla młodych ludzi na poznanie innych kultur, zdobycie doświadczenia, które jest niezbędne w przyszłej pracy zawodowej. Wszystkie działania realizujące cele edukacji europejskiej mają bez wątpienia wymiar społeczny, służą obywatelom europejskim, poprawiając znacząco jakość ich życia w zjednoczonej Europie. Ważność edukacji jako czynnika kulturotwórczego podkreślił Jean Monet, nazywany jednym z ojców założycieli współczesnej zjednoczonej Europy. W słowach: „Gdybym miał zacząć od nowa, zacząłbym od edukacji” (Husén, Postlethwaite, 1994, s. 2053, tłum. A.W.) zawarł najważniejszą myśl o roli edukacji europejskiej w jednoczeniu społeczeństw europejskich.

Bibliografia

- Banach Cz. 1998/1999. *Strategia i zadania edukacji w integracji Polski z Europą*. „Nowe w Szkole”, nr 1.
- Dynia E. 2004. *Integracja europejska*. Warszawa: Wyd. LexisNexis. ISBN 83-7334-332-6.
- Dziewulak D. 1995. *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*. Warszawa: Wyd. „Zak”. ISBN 83-86570-02-3.
- Dziewulak D. 1997. *Systemy szkolne Unii Europejskiej*. Warszawa: Wyd. „Żak”. ISBN 83-86770-38-4.
- Grzybowski P. 2007. *Edukacja europejska – od wielokulturowości ku międzykulturowości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”. ISBN 978-83-7308-755-2.
- Husén T., Postlethwaite T.N. (red.). 1994. *The International Encyclopedia of Education*. Vol. 4. Oxford–New York: Pergamon; Elsevier Science. ISBN 0080410464.

- Kaniuk-Jabłońska R. 1997. *Nowe możliwości i zadania nauczycieli w okresie dążenia do integracji Europy*. W: Ochmański M. (red.). *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*. Lublin: Wyd. UMCS. ISBN 83-227-1071-2.
- Kość I. 2006. *Europeizacja polskiej oświaty realizowana poprzez urzeczywistnianie europejskiego wymiaru edukacji*. W: Kusznelak A., Zduniak A. (red.). *Kształcenie zawodowe w teorii i praktyce edukacyjnej*. T. 2. Poznań: Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa. ISBN 978-83-922909-2-6.
- Mach Z. 2002. *Przedmowa – dlaczego trzeba uczyć o Europie?* „Forum Europejskie”, nr 3.
- Magoska M. 2001. *Obywatel w procesie zmian*. Kraków: Księgarnia Akademicka. ISBN 83-7188-511-3.
- Polska w Unii Europejskiej. Nasze warunki członkostwa*. 2003. [online, dostęp: 16.12.2010]. Dokument Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Warszawa. Dostępny w Internecie: www.opoka.org.pl/biblioteka/X/XU/polska_w_unii.pdf.
- Przybysz A. 2005. *Niepełnosprawni w systemie oświatowym UE*. „Edukacja i Dialog”, nr 1.
- Rabczuk W. 1993. *Promocja europeizmu w szkolnictwie krajów Wspólnoty Europejskiej*. W: Gerlach R., Podoska-Filipowicz E. (red.). *Szkoła i nauczyciel a integracja Europy. Materiały z konferencji naukowej w Bydgoszczy – w dniach 5–7.10.1992 r.* Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna. ISBN 83-7096-007-3
- Rabczuk W. 2007. *Europejskie spektrum edukacji – program Erasmus*. W: Szczurowska S., Łopaciński M. (red.). *Europejski wymiar edukacji w świetle projektu OBSER – ERASMUS*. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP. ISBN 978-83-88278-89-4.
- Rada Europy* [2011] – *Council of Europe*. [online, dostęp: 2.01.2011]. Dostępny w Internecie: http://www.coe.int/t/pl/Com/about_coe/.
- Raport [2002] na temat rezultatów negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej*, 2002. Warszawa: Rada Ministrów.
- Systemy edukacji w Europie – stan obecny i planowane reformy, Francja*. 2009. [online, dostęp: 16.12.2010]. Eurydice. Dostępny w Internecie: <http://www.socrates.org.pl/socrates2/index1.php?dzial=9&node=9&doc=1000603>.
- Systemy edukacji w Europie – stan obecny i planowane reformy, Niemcy*. 2009. [online, dostęp: 16.12.2010]. Eurydice. Dostępny w Internecie: <http://www.socrates.org.pl/socrates2/index1.php?dzial=9&node=9&doc=1000603>.
- Traktat o Unii Europejskiej*. 1992. [dokument MS Word, dostęp: 14.12.2010]. Dostępny w Internecie: <http://eur-lex.europa.eu/pl/treaties/index.htm#founding>.
- Traktat ustanawiający [1957] Europejską Wspólnotę Gospodarczą*. [dokument MS Word, dostęp: 14.12.2010]. Dostępny w Internecie: <http://www1.ukie.gov.pl/WWW/dok.nsf/0/16076599767A-8A61C1256E83004B4BED?Open&RestrictToCategory>.

The social dimension of European education

A b s t r a c t: The main purpose of this article was to show the social dimension of European education. This article presents the growth of the interest of education in the European Community and then in the European Union. The definitions like: European education and “European dimension of education” were the subject of detailed analysis. With the definition of European education in the broad context the main priorities of this education were associated. The last part of the paragraph presents the problem of introducing the “European dimension of education” in the Polish educational system and discusses the main assumptions of European education and possible methods of their implementation in Poland.

The main research method, which was used in this study is document analysis. All the issues, which were presented, indicate the broad context, in which the European education should be

considered. The article also highlighted the positive results of the European education with the social dimension and pointed out various problems, which the European education must face.

Key words: European education, social dimension of European education, European dimension of education, priorities of European education
